

DAMASCHIN DASCĂLUL, EPISCOPUL RÂMNICULUI (+5 DECEMBRIE 1725), FĂURITORUL LIMBII LITERARE ROMÂNEȘTI

Preot dr.

Constantin MĂNESCU-HUREZI

Afirmarea identității naționale prin limbă, credință religioasă, cultură și obiceiuri sau datini populare strămoșești a fost, de-a lungul istoriei, preocuparea fiecărui popor, trăitor într-un anumit spațiu geografic și purtător de valori moștenite de la înaintași, transmise din generație în generație. Identitatea națională este un drept al fiecărui neam, recunoscut chiar de către Dumnezeu la Pogorârea Duhului Sfânt, atunci când oamenii din diaspora iudaică, veniți la Ierusalim pentru sărbătoarea Cincizecimii, emigranți care-și pierduseră limba maternă și o vorbeau pe aceea a țării în care trăiau, cărora li se adăugau prozeliții (oameni convertiți la iudaism), auzeau din gura apostolilor cuvântul lui Dumnezeu rostit pentru fiecare, în limba în care s-a născut (Faptele Apostolilor, capitolul II). Poporul român, trăitor în spațiul carpato-danubiano-pontic, înconjurat în Evul mediu de trei mari imperii care au atentat la ființa sa națională (otoman, țarist și habsburgic), a trebuit să-și apere prin luptă grea identitatea națională. El a supraviețuit prin cultură, în condițiile în care Biserica strămoșească cultul divin se oficia în limba slavonă. La sfârșitul secolului al XVII-lea, în Țara Românească începea să fie folosită în cult și limba grecească, mulți învățați greci fiind bine văzuți la curtea domnească. Domnitorul țării, Constantin Brâncoveanu, avea să înființeze Academia de la Sfântul Sava, cea dintâi școală din Țara Românească, urmărind astfel ridicarea prestigiului limbii grecești, care țintea să ia locul celei slavone. Desigur că acest lucru nu era pe placul clerului român și al păstoriților lui, care cereau oficierea serviciilor religioase în limba românească¹.

La începutul secolului al XVIII-lea, lupta dintre curentul grecesc și cel slavonesc se soldează cu triumful limbii române, datorită contribuției esențiale a adevăraților giuvaergii și șlefuitori de limbă românească: egumeni, copişti, până la înaltul cler. În fruntea lor s-au aflat dintotdeauna ocupanții scaunului vlădicesc de la Râmnic. Pleiada de episcopi cărturari ce a păstorit destinele Episcopiei Râmnicului Nou Severin încă de la întemeiere a reușit să asigure acestui izvor debitul necesar potolirii setei „de vădită hrană și adăpare sufletească”. Prin deosebita lor osteneală au făcut ca Episcopia din urbea de pe malul Oltului să devină „punctul de polarizare a avuției și puterii Râmnicului și un centru de

răspândire a culturii în veacurile când neștiința de carte puse stăpânire asupra întregului spațiu ortodox românesc². Între aceștia, primul loc îl ocupă Antim Ivireanul, devenit episcop de Râmnic la 16 martie 1705 și apoi mitropolit al Țării Românești, la 28 ianuarie 1708. Acesta, sprijinit pe aceleași texte scripturistice și pe aceleași analogii cu alte Biserici Ortodoxe ca și Dosoftei în Moldova, va trece la traducerea și tipărirea în limba română a cărților de cult, marcând în felul acesta triumful limbii poporului în Biserica națională.

Acestuia i-a succedat Damaschin, „poate cea mai măreață figură ce a păstorit eparhia Râmnicului în veacurile trecute”, după cum afirma Athanasie Mironescu³. Asupra vieții acestui distins și mare ierarh român, înainte de a fi ajuns episcop al Buzăului și apoi al Râmnicului, cunoaștem foarte puține lucruri. Despre Damaschin *episcopul și dascălul*, așa cum l-au cunoscut contemporanii și cum l-a consemnat însuși actul de instalare în înalta funcție arhierescă de episcop al Buzăului, la 3 octombrie 1703, înainte de a fi vlădică al Râmnicului, se știe că s-a născut într-o familie de țărani moșneni din Voineștii Dâmboviței, în anul 1660⁴. Din activitatea sa cărturească de mai târziu, se constată că el și-a însușit bogate cunoștințe, fără a se putea spune însă și în ce împrejurări și le-a însușit. Toate aceste cunoștințe l-au ajutat să se impună în vechea noastră cultură, remarcându-se mai ales prin tălmăcirea în românește a cărților de slujbă, contribuind prin aceasta la dezvoltarea și crearea limbii literare românești⁵.

Unii cercetători l-au identificat pe „kyr Damaschin” cu „smeritul întru ieromonași Damaschin Gherbest, typarnicul”, care semna, ca tipograf și gravor de mare talent, pe versoul foi de titlu a lucrării „Apostolul” tipărită de Șerban Vodă la București, cu această indicație: „La anul de la zidirea lumii, 7192, iară de la întruparea Domnului nostru Iisus Hristos, 1683 luna noiembrie ziua 13”⁶. Din această carte se vede că este vorba de „un ilustrator de mare talent, cu linii simple, dar energice, creând figuri pline de demnitate și cu acea seninătate olimpică care dă sfințenia omului”, așa cum afirma Barbu Teodorescu, care menționa totuși faptul că nu avem nici o dovadă pentru a identifica pe Damaschin Gherbest cu viitorul ierarh⁷. Cu toate că asupra numelui de Gherbest au planat incertitudini, pe care a încercat să le elimine Alexandru Lăpedatu în studiul său din 1906⁸, incertitudini pe care le susținea și episcopul de mai târziu al Râmnicului, Ghenadie Enăceanu, atribuind predecesorului său origine „transcarpatică” și afirmând că este „bănățean”⁹, toate aceste supoziții au fost eliminate definitiv, stabilindu-se că acel artist care-și stăpânea meseria de xilograf este totuna cu

„ieromonahul Damaschin Voinescu”¹⁰. Cercetătorul Doru Căpătaru afirmă că numele de Gherbest – Ghebrest?, putea fi un pseudonim, însemnând plecatul, supusul, modestul, trăsături care-l caracterizau pe ieromonahul Damaschin. Ghebrea este un regionalism muntean des utilizat în veacurile trecute, aproape uitat astăzi, dar păstrat încă în nume de familie¹¹.

Cercetările actuale dovedesc faptul că nu mai este nici o îndoială cu privire la originea episcopului Damaschin. Chiar dacă strămoșii săi vor fi venit cândva, cu generații în urmă, de peste munți, ei au adoptat îndată numele de Voinescu, după localitatea din părțile de nord-vest ale Dâmboviței, unde s-au stabilit, această adopțiune putând avea efectul general în familie într-un timp îndelungat. Un document din 3 septembrie 1731 menționează pe „Eftimie căpitanul Voinescu, fratele răposatului și de Dumnezeu cinstitului și cuvântărețului părintelui nostru, Damaschin, episcopul Râmnicului”, Stan Voinescu, un alt frate al episcopului, fusese logofăt. Vlădica avea mai mulți nepoți de la aceștia, pe Radu, fiul lui Eftimie, pe Ghinea Stanovici Voinescu, preot și dascăl în Craiova¹² și pe fratele acestuia, Ștefan, care în anii ocupației austriece era logofăt la scaunul Craiovei¹³, apoi alți doi nepoți, Bratul vătaful și Iosif ieromonahul, care îl ajutau la treburile gospodărești ale Episcopiei¹⁴. Vătaful Bratul, după moartea episcopului Damaschin, a fost numit de generalul Tige judecător la Râmnic¹⁵, iar Iosif ieromonahul, care avea metania la Govora, a ajuns pentru scurtă vreme egumen al mănăstirii sale (1725-1726), așa cum arată un document din data de 25 septembrie 1724 (1725)¹⁶, înainte de a fi numit egumen la Gura Motrului (1731)¹⁷.

Erudit de prima forță și sânguitor neîntrecut, Damaschin și-a câștigat supranumele „Dascălul”, deoarece a fost un mare cărturar și poliglot: cunoștea foarte bine limbile greacă, latină și slavonă. A fost dascăl la școala de slavonie din București, înainte de a ajunge episcop. Prima menționare a numelui dascălului Damaschin în calitate de traducător aparține mitropolitului Teodosie, în scrisoarea de muștrare către mitropolitul apostat al Ardealului, Atanasie Anghel: „...Octoiul [slavo-român, tipărit la Buzău în 1700, n.n.] a fost făcut aproape din nou cu multă muncă de dascălul Damaschin al nostru”¹⁸. Se spune că la vremea aceea „Mitropolitul Teodosie, stălpul bisericii și al literaturii românești”, adunase în jurul său la Târgoviște „pre toți bărbații științei și ai meritului și împreună cu dâșii se puse pe traducerea cărților de serviciu”¹⁹. Între aceștia se aflau Mitrofan al Buzăului, care se distingea prin cultura slavă a timpului, și Damaschin Dascălul, care reprezenta cultura greacă.

Termenul „dascăl” (gr. didáskalos, lat. scholiarcha)

folosit de mitropolitul Teodosie în prefața Octoihului de la 1700 are înțelesul de profesor, motiv pentru care a fost identificat cu dascălul fiilor stolnicului Constantin Cantacuzino, respectiv Ștefan, urmașul la tron al lui Brâncoveanu, și Radu. Numele profesorului lor este cunoscut dintr-o însemnare făcută pe una dintre cărțile lor de studiu, carte ce aparține bibliotecii părintelui lor, *Gramatica* slavonă a cărturarului și episcopului Meletie Smotrițki, în ediția moscovită din 1648 care a circulat și în țările române²⁰: „să sea știe când au învățat dascălul Damaschin coconii dumnealui stolnecului Costandin Cantacozinu, în zilele luminatului domnului nostru Io Costandin voivod Basarab Brâncovean. Mai 2 dne 7204 [1696]”²¹.

Această poziție explică bunele relații pe care dascălul le-a avut cu marele cărturar, fiind în același timp o înaltă confirmare a pregătirii de excepție a profesorului. Numele lui se regăsește și pe unul dintre exemplarele din ediția slavonă a aceleiași *Gramatici*, tipărită de Antim Ivireanu în 1697, exemplar ce a trecut prin mâinile mai multor învățăcei de la școala domnească de la Sf. Sava din București. Unul dintre ei notează: „Gramatica este a lui Pavel și mi-a dat-o dascălul Damaschin de la școala slavonească a domnului Constantin [Brâncoveanu]”²². Despre activitatea lui ca profesor la școala domnească nu există decât astfel de informații indirecte, dar acestea confirmă statornicia numelui de „Dascălul” pe care i l-au păstrat toți urmașii săi cărturari bisericești. „Iată de ce credem – scria academicianul Alexandru Lăpedatu în 1906 – e bine să-l păstrăm și noi cei de astăzi, în înțelesul de odinioară însă [didaskalos, magister, maître] și nicidecum în înțelesul lui degenerat de mai apoi și de acum”²³.

Cercetători precum Alexandru Lăpedatu, Ghenadie Enăceanu, Doru Căpătaru au lansat ipoteza că Damaschin Dascălul a participat la traducerea Bibliei lui Șerban-Vodă de la 1688, dar aceasta nu se poate afirma cu precizie. În prefața Bibliei de la București, domnitorul Șerban Cantacuzino spune: „Și aciasta am făcut la tălmăcirea aceștii Sfinte Scripturi, făcând multă nevoiță și destulă cheltuială. Despre o parte puind dascăli știuți foarte den limba elinească, pe prea înțeleptul cel dentru dascăli alesu și arhieru Ghermanonisis și, după petrecerea lui, pre alții care s-au întâmplat; și despre altă parte ai noștri oameni ai locului nu numai pedepsiți întru a noastră limbă, ce și de limba elinească având știință ca să o tălmăcească”²⁴. Se presupune că între aceștia din urmă a fost și Damaschin Dascălul, dar Mircea Păcurariu afirmă că această părere este neacceptabilă²⁵. De asemenea, ucenicia sa în meșteșugul tiparului pe lângă episcopul Mitrofan al Buzăului rămâne o ipoteză improbabilă,

din moment ce, spre deosebire de Mitrofan, dascălul Damaschin este cunoscut doar ca traducător și diortositor, nu și ca meșter tipograf²⁶.

În anul 1703 „își plătește obșteasca datorie fericitul chir Mitrofan” al Buzăului. Din cei propuși pentru a ocupa înalta demnitate arhierască de Episcop al Buzăului, și anume: egumenul de la Mihai Vodă, chir Ignatie, egumenul de la Radu Vodă, chir Athanasie și „dascălul chir Damaschin”, este ales acesta din urmă, „carele s-au arătat a fi mai de folos la această sfântă episcopie”²⁷, păstrându-și, iată, în însuși actul alegerii sale, calitatea de „dascăl”. Putem vedea, în această neobișnuită întâietate ce i s-a dat, voința voievodului sfânt Constantin Brâncoveanu, aceeași cu cea a mitropolitului Teodosie, care l-au dorit arhieru pentru a-și putea desfășura și impune lucrarea cărturarului de traducere și tipărire a cărților de cult de care avea nevoie țara. Alegerea s-a făcut avându-se în vedere faima de cărturar a lui Damaschin.

Primul și singurul act cunoscut, privind activitatea episcopului Damaschin la Buzău, îl constituie scrisoarea adresată acestuia, la 25 septembrie 1703, de către Teodosie, Mitropolitul Țării Românești, prin care îl roagă să facă o școală pe lângă biserica de la Focșani, unde era „popa Filothei”, și să se apuce de tipărirea Apostolului, pentru care a cumpărat și mitropolitul „două tocure de hârtie”²⁸. Acest proiect, referitor la înființarea unei școli la Focșani, nu pare să se fi realizat. În schimb, Damaschin găsea la Buzău o puternică tipografie, a cincea, în ordine cronologică, în Țara Românească (după cea a lui Macarie de la Târgoviște: Câmpulung-Govora 1635, 1637; Mănăstirea Dealu-Târgoviște și București), înființată la 10 iunie 1691 de episcopul Mitrofan. Din cei 182 de ani, câți s-au scurs de la înființare și până la desființare (1873), tipografia de la episcopia Buzăului a funcționat efectiv numai la 36 de ani, ieșind de sub teascurile ei 123 tipărituri²⁹.

Până la Damaschin, în biserica din Țara Românească, dintre cărțile de slujbă, erau tălmăcite în românește numai Evanghelia, Apostolul, Liturghia și Psaltirea³⁰. La scurtă vreme după instalarea la Buzău, noul episcop a dat spre o tipărire *Motivele vecerniei și utreniei* (1703-1704) și o *Psaltire* (1703)³¹, ambele cărți în formula folosită pe atunci, cu textul rugăciunilor în limba slavonă și indicațiile de tipic în română. *Psaltirea* era diortosită de el, desigur o lucrare terminată cândva anterior: „...m-am îndemnat de am tipărit această de suflet folositoare Psaltire a proorocului și împăratului David, pre limba cea obicinuită a se citi prin bisericile românești, slovonească, cu mai mare osârdie diortosind-o și îndireptând-o...”³². Tot în 1703 apare încă o *Psaltire*³³ diorthosită de ierodiaconul Grigore

Râmniceanu, purtătorul de grijă al tipografiei Buzăului fiind Gheorghe Nicolaevici. De astă dată este o Psaltire cu textul în românește. Este de reținut faptul că, în același an, Damaschin publică o ediție slavonă pe care o semnează, iar alta în românește nesemnă. Ediția românească se retipărește în 1725 la Râmnic.

Se pare că tot în anul 1703 episcopul Damaschin a tipărit la Buzău și un *Catavasier*, la care face referire Mitropolitul Teodosie în scrisoarea adresată episcopului Damaschin la 25 septembrie 1703: „Pentru catavasiere ce mi-ai trimis de dar, foarte mulțumim frăției tale”³⁴. Nu cunoaștem nici un alt *Catavasier* tipărit în țările române, deci avem în fața noastră o nouă tipăritură a dascălului Damaschin, necuprinsă în Bibliografia românească veche și nici de pr. Gabriel Cocora, autorul istoricului tipografiei de Buzău. Tot din timpul scurtei sale păstoriri la Buzău ni s-a păstrat în manuscris tălmăcirea românească a tâlcuirii Apocalipsei, făcută de Andrei, arhiepiscopul Cezarei Capadociei, cu titlul: „A sfântului părintelui nostru Andrei arhiepiscopul Chesariei Cappadochiei tâlcuire la Apocalipsis a sfântului apostolul și evanghelistul lui Hristos Ioan Bogoslovul de pe elinie pre slavonesc dialectu, scoasă și bine alcătuită de cuviosul preot Lavrentie Zizaniia. Iar acum, în zilele prea luminatului domn Io Costandin Basarab-Voevoda, cu voia și cu porunca prea sfințitului Kir Teodosie mitropolitul Ungrovlahiei de pe slovenie pre rumânie așezată în anul de la zidirea lumii 7213, iar de la Hristos 1704”. Numele celui ce a așezat-o „pre rumânie” nu-l găsim însă decât la foaia 10, unde o însemnare a lui Damaschin zice: „Al blagocestiei tale pohtitoriu de veacinicile bunătăți ieromonah Tarasie, carele au făcut această predoslovie slovenească, iar de mine smeritul Damaschin Kir episcopul Buzăului s-au scos pre rumânie”³⁵.

Dar cea mai importantă tipăritură din vremea păstoririi la Buzău a fost *Apostolul* (1704), deși o ediție integral românească apăruse încă în vremea lui Șerban Cantacuzino (1683)³⁶. Prefața este dedicată (închinată) „prea înălțatului Domn și oblăduitoriu a toată Ungrovlahia, Domnului, Domnului nostru Io Constantin Basarab Voevoda” și este semnată de „Al Măriei tale fierbinte de Dumnezău rugătoriu, smeritul Damaschin, Episcopul Buzăului”. Nicolae Iorga afirmă că *Apostolul* din Buzău de la 1704 nu orânduiește pentru slujbă textul apostolului din Biblia de la 1688, ci reproduce, îndreptând, apostolul din 1683³⁷.

După această dată, a urmat o perioadă obscură în viața episcopului și dascălului Damaschin, fără cărți tipărite, fără alte informații; activitatea tiparniței de la Buzău pare să se fi sistat, din motivenecunoscute. Începutul anului 1708 vine cu lucruri neașteptate. La

27 ianuarie trece la cele veșnice Teodosie, mitropolitul Ungrovlahiei, care desemnase în locul său pe episcopul Antim de la Râmnic. Acesta va fi însăcunat la 22 februarie ca mitropolit, iar în scaunul vlădicesc de la Râmnic va fi ales, ca urmaș a lui Antim Ivireanul, episcopul Damaschin Dascălul. Nu se cunoaște cu precizie data la care s-a făcut aceasta. Unii cercetători stabilesc data de 14 aprilie 1708³⁸, când a fost ales loasaf la Buzău, ca succesori al lui Damaschin, alții afirmă că Damaschin a fost ales la Râmnic după 28 ianuarie și înainte de 14 aprilie 1708³⁹, iar alții spun că Damaschin a fost episcop la Buzău până la data de 16 aprilie 1708⁴⁰. Cert este că după o păstorire de numai patru ani și jumătate la Buzău, episcopul cărturar Damaschin este adus de domnitorul Constantin Brâncoveanu la Râmnic, pentru a continua activitatea tipografică începută de Antim Ivireanul. Damaschin nu a găsit însă la Râmnic condiții favorabile tipăririi de cărți, deoarece Antim Ivireanul, plecând la București, a luat cu el și tipografia, pe care tot el o dusesse la Râmnic, așa încât vreme de 16 ani, episcopul cel nou nu a putut tipări nimic. S-a dedicat, în schimb, lucrării sale fundamentale, aceea de traducere a cărților de slujbă.

După însăcunarea la Râmnic, Damaschin s-a dovedit a fi un bun gospodar, preocupându-l păstrarea, sporirea și buna îngrijire a averii Episcopiei. Documentele vremii ne dau mărturie despre aceste preocupări ale sale. Astfel, a cumpărat moșii, vii, case, vaduri de moară, țigani etc. și a dobândit danii însemnate de pe la diferiți pioși creștini, precum și diferite privilegii și mili domnești⁴¹. Tot el, împreună cu câțiva preoți, a fost ctitorul picturii din biserica Adormirea Maicii Domnului a schitului Sărăcinești-Vâlcea (1717-1718), care rămăsese nepictată. Portretul lui se află pe peretele de vest al pronaosului, alături de cel al episcopului Ștefan care ajutase la ridicarea bisericii⁴². A zugrăvit biserica schitului lezerul și a zidit schitul Păpușa de la Bistrița, ajutând la repararea Mănăstirii Dintr-un lemn și a schitului Jgheaburi, numele său fiind trecut în pomelnicul pictat la proscomidiar la Jgheaburi, alături de ale ctitorilor și ale predecesorilor în scaunul de la Râmnic, episcopii Ilarion și Antim⁴³. Păstoria lui la Râmnic s-a desfășurat însă în împrejurări grele pentru el și pentru toți păstoriții săi. În urma unui război turco-austriac, încheiat prin tratatul de pace de la Pasaroviț din 21 iulie 1718, Oltenia a fost ocupată de austrieci. A rămas în această situație până în 1739, când, în urma unui nou război turco-austriac, încheiat cu pacea de la Belgrad, din 1739, Oltenia a fost realipită la Țara Românească.

În asemenea împrejurări, când ocupația austriacă s-a dovedit a fi din ce în ce mai aspră, în special din punct

de vedere fiscal, dar și cu controlul laic cât mai strict asupra Bisericii, favorizând în același timp prozelitismul catolic pentru Uniație, episcopul Damaschin s-a arătat ca un bun diplomat și ca un apărător energic al drepturilor Bisericii sale, înfruntând oficialitatea austriacă. El nu a uitat nici o clipă îndeletnicirea sa de căpetenie: talmăcirea în românește a cărților de slujbă. Convins fiind că, cei ce vin la biserică, trebuie, spre al lor folos, să înțeleagă ceea ce se citește și se cântă, el și-a pus ca țel al vieții sale darea pe românește a cuprinsului cărților liturgice. A început această muncă la Buzău și a continuat-o la Râmnic, mai cu seamă din anul 1715 înainte. Până la moarte a reușit să îmbrace în haină românească mai toate cărțile de slujbă, dăruind acestei trude toate clipele sale de răgaz.

Prins într-o asemenea muncă, de traducere a cărților de cult în limba română, Damaschin Dascălul n-a mai putut și tipări, mai ales că la Râmnic activitatea tipografică încetase, așa cum am arătat, odată cu urcarea lui Antim Ivireanul în scaunul mitropolitan. Se pare că alții s-au folosit de munca lui. În „*Istoria Bisericii românești și a vieții religioase a românilor*”, N. Iorga face afirmația că unele din tipăriturile românești ale lui Antim Ivireanul, deși semnate de acesta, aparțin lui Damaschin: „Cele trei cărți românești pe care le dă Antim cu cheltuiala sa în 1712 și 1713 n-au, firește, alt autor, deși nu înțelegem cum Damaschin, acum episcop al Râmnicului, s-a învoit ca lucrările sale să treacă sub alt nume, ca pe vremurile când era numai un „dascăl”⁴⁴. Dacă afirmația lui Iorga rămâne în picioare, atunci și Psaltirea din 1694, dată ca tradusă de Antim, nu este altceva decât talmăcirea lui Damaschin în românește. Barbu Teodorescu afirmă că ipoteza este posibilă, fiindcă este greu de admis ca Antim Ivireanul să fi știut în 1694 atâta românește, încât să traducă Psaltirea care este, în primul rând, o operă literară. Numai un bun cunoscător al limbii române a izbutit să dea acea traducere din 1694. Prin urmare, *Octoiul*, *Liturghia* și *Molitvelnicul*, toate trei revin nu lui Antim, ci lui Damaschin. Firește că este numai o ipoteză, care va trebui documentată, poate prin compararea textelor⁴⁵.

Gândul și dorința tipăririi cărților traduse îl frământă permanent pe episcopul Damaschin. Ar fi putut apela pentru „finanțare” la ajutorul domnitorului Constantin Brâncoveanu, dar nu voia să-l supere, pentru că a observat faptul că Brâncoveanu, în dorința de a se erija în protectorul ortodoxiei răsăritene, subvenționase cu mult zel tipărirea unui număr important de carte religioasă în greacă și slavonă. Cartea românească pe care voievodul muntean o promovase cu merite și cu cheltuieli intrase oarecum în eclipsă,

faptă pe care episcopul și dascălul Damaschin, fie el cunoscător de elină și slavonă, n-a acceptat-o⁴⁶. De aceea, el a recurs la propriile sale venituri, adunate timp de mulți ani, și a reușit, probabil în cursul anului 1723, să cumpere o tipografie cu tot materialul xilografic necesar, să angajeze un meșter priceput (pe Ilie Cernavodeanul) și să cumpere hârtia pentru primele cărți. A fost prima tipografie de la sud de Carpați pe care nu domnia a obținut-o⁴⁷.

După o lungă întrerupere de 20 de ani, ultima carte tipărită de episcopul Damaschin fiind *Apostolul* de la Buzău, din 1704, apare prima carte la Râmnic, acesta reușind să învingă toate greutățile impuse de ocupația austriacă. Este vorba despre *Ceaslovul* românesc, „care cuprinde în sine toată slujba de zi și noapte. Acum într-acest chip așăzat și tipărit în sfânta episcopie a Râmnicului, cu porunca și toată cheltuiala *la facerea tipografiei de nou* și la tipărirea acestii cărți a preasfințitului și de Dumnezeu iubitorului chir Damaschin, episcopul Râmnicului. În anul de la nașterea lui Hristos 1724 avgust 26. De Ilie Cernavodeanul”⁴⁸. După cum se poate observa în această pagină de titlu, vlădica Damaschin este pomenit doar ca donator, nu și ca autor al traducerii. Nici edițiile următoare nu-l menționează, dar traducerea i-a fost atribuită prin tradiție, căci un secol mai târziu, la 1826, în precuvântarea *Logicei* sale din București, episcopul Grigorie Râmnicianu al Argeșului îl socotea pe Damaschin ca autor și al acestei traducerii⁴⁹.

A doua lucrare este o broșură de 55 de pagini, pe care nu o cunoaștem complet. Nu se știe nici titlul exact al acestei lucrări, care a fost descoperită de N. Iorga în 1905 la o expoziție de carte veche din Sibiu. I s-a dat titlul de *Învățătura* pentru șapte Taine, fiind o traducere din slavonește în limba română a lucrării lui Gavriil de Filadelfia⁵⁰. Ea a devansat alte lucrări mai ample, fiind publicată în 1724. Nu cunoaștem exemplare cu foaia de titlu. Pagina 3 începe cu următoarea în titulație și adresă: „Damaschin cu mila lui Dumnezeu Episcopul Râmnicului, cucernicilor preoți, carii vă aflați în Eparhia smereniei noastre, tuturor de obște molitvă și blagoslovenie vă trimitem”⁵¹. Lămuririle lui Damaschin (predoslavia) țin de la p. 3 la p. 6, iar de la p. 7 până la p. 55 sunt învățăturile. Predoslavia a fost reprodusă din Samuil Micu Clain, la sfârșitul lucrării sale intitulată *Theologie dogmatică și moralicească despre Taine preste tot*, Blaj, 1801, acesta fiind, ca și Radu Tempea, cunoscător al întregii noastre literaturi de ritual. Acești doi mari cărturari ai neamului românesc au recunoscut meritele și activitatea episcopului Damaschin nu mult după moartea sa, afirmând că acesta a fost factorul de căpetenie al operei de

tălmăcire pe românește a cărților noastre bisericești. Astfel, Samuil Clain, în lucrarea sa intitulată *Historia Daco-Romanorum sive Valachorum* (cap. XXVI: Viri literati ex natione valachica), cunoscând întreprinderea vastă de traduceri a lui Damaschin, ne spune că aceasta a tradus în românește toate cărțile noastre bisericești, iar Radu Tempea, în *Gramatica românească*, Sibiu, 1797, Cuvântare înainte, f. 4 ne spune că „cea mai mare parte a cărților bisericești s-au tălmăcit de Damaschin Episcopul Râmnicului, cu stil și graiu foarte luminat...”⁵².

Dacă micul volum *Învățătura pentru șapte Taine* a reușit să se strecoare neobservat de cenzură la tipărire, nu același lucru s-a întâmplat la difuzarea lui în Transilvania. Această carte a fost interzisă pentru românii uniți din Ardeal, probabil din cauza curentului antiunionist al românilor de dincoace de Carpați⁵³. În prefața adresată preoților, episcopul Damaschin spunea: „S-ar cădea mai multe și mai pre larg învățături să vă dăm voaună, cucernicilor preoți, pentru șapte taine bisericești; iar de vreme ce întru acestea toate, cele ce sunt spre folosul și învățătura voastră v-am arătat, iată dar că am lăsat cele mai multe să vă adeveriți și să vă învățați din cele ce urmează”⁵⁴. În același timp, episcopul insista asupra însușirii temeinice a rânduielilor respective de către preoți: „Vă poruncim ca să nu vă len[ev]iți la cetaniia acestor învățături, ci să le învățați pe de rost; să știți da răspunsul pentru fieștecare Taină, ca să vă fie mare cercare pentru aceste Taine...”⁵⁵.

Ultima carte, cu care se încheie lista tipăriturilor damaschine apărute în cursul vieții sale, este „*Psaltirea* prorocului și Împăratului David. Acum într-acest chip *a doa oară tipărită* în Sfânta Episcopie a Râmnicului. Cu porunca și cu toată cheltuiala a prea sfințitului și de Dumnezeu iubitorului Kir Damaschin, Episcopul Râmnicului. În anul de la nașterea lui Hristos 1725, ianuarie 19. De Ilie Cernavodeanul”⁵⁶. Este vorba despre o retipărire a ediției românești de la Buzău din 1703.

Barbu Teodorescu afirmă că tiparnița episcopală de la Râmnic, abia înființată, și al cărei conducător avea sacul plin cu manuscrise, a lucrat mereu și a scos și alte cărți, pe care însă noi nu le cunoaștem. În Alba-Iulia, în Biserica unită din Maieri, Iorga afla în 1905 un Apostol din 1725, fără a-i indica locul de tipărire⁵⁷. Cartea a fost trecută fără loc de apariție, și în volumul IV al Bibliografiei, de către Dan Simionescu⁵⁸. Barbu Teodorescu este convins că episcopul Damaschin, după cum în 1725 retipărește *Psaltirea* din 1703, care-i aparținea, a procedat la fel și cu Apostolul din 1704, pe care-l dă din nou în 1725⁵⁹.

Chiar și în circa 25 de ani – luând ca reper

convențional anul 1700 -, traducerea integrală în limba română pentru cărțile de ritual, însumând mii de pagini, este un efort ce pare incredibil, dat fiind volumul uriaș de lucru și dificultatea textelor: pentru un singur om, aceasta este o sarcină covârșitoare. Și totuși, episcopul Damaschin a reușit această performanță supraomenească în condițiile în care păstoria o eparhie mare – toată Oltenia, în care numai mănăstirile și schiturile erau în număr de 40⁶⁰, la care se adăugau zonele subordonate de peste munți -, iar războiul și ocupația militară austriacă îi aduseseră nesfârșite griji. După tipărirea cărților sus menționate, gândul său era să tipărească cele douăsprezece Minee, pe care le avea deja traduse. Aceasta se vede din cutezătoarea cerere adresată în toamna anului 1725 comandantului austriac Karl Tige, *Oberdirektor-ul* peste Oltenia, și Consiliului imperial de război, de a tipări la Râmnic cărți în limba română. Invitat de autorități să arate ce carte dorește să publice, pentru ca aceasta să fie „examinată precis”, episcopul revenea la 11/22 noiembrie 1725, cu câteva zile înainte de săvârșirea sa, cu o scrisoare conținând explicația proiectul său editorial: „Cărțile însă pe care mă gândeam să le tipăresc nu sunt născociri ale minții mele, ci sunt vechi cărți bisericești, obișnuite în ritul nostru răsăritean, de citit și de cântat, care sunt tipărite și în Veneția în limba greacă și apoi sunt vândute în toate părțile unde se găsesc greci; asemenea cărți tipărite se află și în limba slavonă, [fiind] tipărite se află și în Polonia și în Rusia Mare și Mică și chiar în Oltenia și în Muntenia și în Moldova și în Transilvania, în toate bisericile românești. Cum aceste cărți sunt slavone („Qui libri [ecleastici] cum sint slavonici”) și văzând eu că românii noștri stau în biserici, din cauza neștiinței lor, precum boii, fără să înțeleagă ce citesc și ce cântă și pleacă din biserici fără nici un rod („et videns ego quod nostri Vallachi propter suas mediitates stant in Ecclesiis tanquam boves, non intelligentes qui legunt ac cantant et absque ullo fructu ex Ecclesiis exeunt”), m-am îngrijit, din dumnezeiesc îndemni și cu multă osteneală, cu zece ani în urmă, să traduc din limba greacă și slavonă în limba noastră românească simplă („curavi, ex divina instinctu, magno cum labore id incipiens ante cursum decem annorum transponere ex lingua graeca et sclavonica in nostram simplicem linguam vallachicam”), și astfel de cărți mă gândeam să tipăresc din motivele arătate, spre slava lui Dumnezeu și nemoartă pomenirea Sfintei Kesariceștii Majestăți Catolice...”⁶¹.

În aceeași scrisoare, episcopul Damaschin îi arăta lui Tige că a căutat să tipărească aceste cărți mai de mult, dar i-au lipsit și banii și nici nu a găsit un tipograf bun. Tot de aici se vede că este vorba despre cele 12

Minee: „Prima carte pe care doresc să o tipăresc se numește în grecește *Minologion* și conține sărbătorile din duminici, ale Sfintei Fecioare Maria, Maica lui Hristos și ale tuturor sfinților de peste an, începând cu luna septembrie și până în ultima [zi] din august”⁶². Administrația austriacă adăuga, în adresa de însoțire a petiției, că „Damaschin episcopul cere eliberarea unei aprobări pentru a putea distribui, fără vreo opreliște, în Transilvania, Banatul Timișoarei și districtul Aradului, cărțile de rugăciune tipărite la Râmnic, [fiind] în română și destinate învățaturii poporului român”⁶³. Barbu Teodorescu afirmă că această scrisoare „trebuie să rămână în istoria literară a secolului al XVIII-lea, ca una din cele mai valoroase manifestări de cultură”⁶⁴.

Desigur că Tige nu a dat nicio aprobare solicitărilor episcopului Damaschin. La scurt timp, vrednicul episcop cărturar s-a săvârșit, în ziua de 5/16 decembrie 1725, „înainte de prânz, după ce ieșise de la biserică, lovit de o moarte subită, și fără să mai aibă vreme de a spune vreun cuvânt”⁶⁵. Era a doua zi după praznicul marelui său ocrotitor, Sfântul Ioan Damaschinul, ale cărui îndulcitoare cuvinte fuseseră hrana sa de o viață. Își împlinise ascultarea vieții lui, primită „din dumnezeiesc îndemn” și încredințată lui de înțeleptul voievod Constantin Brâncoveanu, traducând în limba țării cărțile de slujbă. Trecerea fulgerătoare la cele veșnice a ierarhului de la Râmnic, în acele vremuri tulburi, poate lăsa loc de interpretări, mai ales dacă ne gândim și la faptul că cel ales să-i urmeze în scaunul eparhial, episcopul Ștefan, va muri după numai un an de păstorie (la 20 august 1727), stând în jilțul din biserică, otrăvit „de niște oameni fără frica lui Dumnezeu”⁶⁶. Mormântul episcopului Damaschin Voinescu, aflat, foarte probabil, în incinta Episcopiei, nu s-a mai păstrat.

Munca titanică, osteneala de tălmăcire a episcopului Damaschin Dascălul nu a fost, totuși zadarnică, aproape întreaga sa operă rămânând să fie tipărită de urmașii și de ucenicii lui. În prefețele tuturor acestor tipăriri, ni se confirmă acest lucru. Traducerile episcopului Damaschin publicate la Râmnic după moartea sa, sunt următoarele:

1. *Molitvelnicul* din 1730, tipărit de episcopul Inochentie. Această ediție nu îl menționează pe Damaschin ca traducător, dar în ediția din 1747, diortositorul Lavrentie mărturisește: „...în tălmăcirea cuvintelor și așezarea vorbei rumânești, am urmat tălmăciturilor părintelui Damaschin, episcop și dascălul...”⁶⁷. Lavrentie Hurezeanul semnalează, în același timp, în prefața ediției din 1747, unele deosebiri de tipic provenite din adoptarea, probabil la noua ediție, a tipicului moscovit: „...de veți cerceta cu amănuntul rânduialele tipicului acestui Molitvelnic, nu să

va potrivi pre multe locuri cu cel grecesc, căci că noi la typicuri, pentru prostimea [lipsa de învățătură, n.n.] preoților și mai lesnele lor, am urmat Ustavului celui Moschicesc; iar în tălmăcirea cuvintelor și așezarea vorbei românești, am urmat tălmăciturilor părintelui Damaschin, Episcop și Dascălul...”⁶⁸.

2. A urmat *Triodul* din 1731, tipărit de Inochentie, Episcopul Râmnicului, în care diortositorul Ieremia Athanasievici preciza: „Să să știe că acest Triod ce l-am tipărit acum întâi pre limba rumânească aici în sfânta Episcopie a Râmnicului, l-am așezat în stihuri și în cuvinte, după cum au tălmăcit întru Dumnezeu răposatul Chyr Damaschin Episcopul Râmnicului, nimica schimbând cuvintele. Iară typicul cu toată învățătura lui, l-am așezat și am urmat Triodului celui moschicesc, pre cum am găsit acolo, care iaște tipărit în zilele împăratului Ioan Alexievici la leat 7191”⁶⁹.

3. Nici *Liturghierul* românesc din 1733, publicat de episcopul Inochentie, nu poartă mențiunea numelui traducătorului, poate din cauza unui conflict judecătoresc iscat la 3 septembrie 1739 între episcopul Inochentie și rudele episcopului Damaschin („Eftimie căpitanul, fratele episcopului Damaschin și cu feciorii lui”), care revendicau traducerile la *Minee*, *Triod*, *Penticostar*. Episcopul Inochentie a adus la proces un argument nefericit: „acele izvoade sunt tălmăcite și îndreptate de alți dascăli”, dar această afirmație a stârnit indignarea ucenicilor lui Damaschin Dascălul. De dragul adevărului și din respect pentru învățătorul lor, nu mai puțin de 14 ucenici „între care 6 preoți, mărturisesc în scris, „cu suflete drepte și cu inimă curată”, că „acele izvoade sunt tălmăcite de însuși Episcopul Damaschin al Râmnicului, începându-le toate pre rând încă din zilele preacinstului și preasfințitului bătrânului Mitropolit al Ungrovlahiei, chir Teodosie...”⁷⁰. Cercetătorii au atribuit și acest Liturghier episcopului Damaschin.

4. *Catavasierul* din 1734⁷¹, care reprezintă cu siguranță o retipărire a celui din 1703, pe care l-am amintit și pentru care mulțumea Teodosie lui Damaschin.

5. *Antologhionul* publicat în 1734, tipărit de Climent, Episcopul Râmnicului și Noului Severin, care cuprinde slujbele mai importante de peste an, așadar un extras din Minee, pentru care Damaschin cu traducerile Mineelor, traduceri făcute desigur, în totalitate, din moment ce vlădica îi scria lui Karl Tige în 1725 că intenționează să le publice. La sfârșitul acestei cărți, pe pagina 573 verso, Lavrentie Ieromonahul, în calitate de „diorthositor” (corector), făcea următoarea mențiune: „La această sfântă carte, ce s-au tipărit acum de iznoavă pre limba noastră rumânească, fost-am diorthositor. Nu doară cu vreo procopseală

de învățătură, care nu o am, numai atingându-mă și eu de un deget din cele mici al picioarelor măritului Episcop Damaschin, am fost diorthositor⁷². Trebuie menționat faptul că nu episcopii se trudeau a îngriji de tipărirea traducerilor lui Damaschin -, ei numai patronau și plăteau, ci acel Lavrentie ieromonahul, „diorthositorul” manuscriselor, ce venea la Râmnic din Mănăstirea Hurezi. Fost „chiliaș la părintele Ioan” la Hurezi, Lavrentie pornea și el de jos, fiind cu prea puțină învățătură, dar se învrednicise a se lumina prin Damaschin. Avea darul scrisului, exprimându-se cu simplitate și căldură, încât cele douăzeci și trei de cărți, diortosite de Lavrentie, au contribuit astfel și mai mult la pătrunderea în masa largă a cititorilor⁷³.

Se pare că după același „izvod al Mineiului celui românesc” a fost tipărită și ediția târzie, completă, a celor 12 *Minee*, între 1776-1780, de către învățații arhieriei Chesarie și Grigorie Socoteanu. Aici s-au preluat integral și neschimbat textele din *Antologhion*, dar pentru celelalte slujbe ale anului, traducerea lui Damaschin a fost ușor prelucrată de cei doi cărturari și mai mulți diortositori. Aparent, pentru sinaxare s-au folosit *Viețile sfinților* ale mitropolitului Dosoftei și sinaxele traduse în românește de Radu Greceanu din ediția slavo-română (1698) de la Buzău a episcopului Mitrofan⁷⁴.

Antologhionul va cunoaște încă o ediție, tipărită de același episcop Climent la Râmnic în 1745, diortositor fiind tot Lavrentie ieromonahul, în prefața căruia Climent spune: „M-am îndemnat de am dat în typar această sfântă carte, ce să cheamă pre limba elinească *Antologhion*, adecă înflorirea cuvintelor, după tălmăcirea răposatului Chyr Damaschin Episcopul⁷⁵.”

6. A urmat *Penticostarul*, tipărit la Râmnic la 20 Martie 1743, având pe prima pagină Învierea Mântuitorului, imitată după *Apostolul* din Buzău de la 1704. Această carte era tipărită prin grija episcopului Climent, care făcea următoarea mențiune: „Typăritu-s-au în anul de la spăseniia lumii 1743, de cucernicul între Preoți, Popa Stoica Iacovici, cu cel dinpreună „Predoslovie”, Climent, Episcopul Râmnicului, spune: „M-am îndemnat de am dat în typar această carte ce se cheamă *Penticostar*..., fiind tălmăcită de pre limba elinească, slavonească și latinească deplin pre limba noastră românească, prin osteneala și toată osârdita și nevoința celui întru Dumnezeu răposat părinte Episcop și Dascăl și al nostru întru Duhul Sfânt frate chyr Damaschin, carele au urmat cuvântului îngerului ce au zis către Ezdra: „deschide-mi cele închise și-m scoate de acolo vânturile!...”⁷⁶. La sfârșitul *Penticostarului*, adaugă cuvinte de laudă și credinciosul discipol Lavrentie, față de dascălul său Damaschin:

„Însă și aici să știi, o, iubitorule de Hristos cetitoriu, că de vei osteni a cerceta cu amănuntul tălmăcirea acestei sfinte cărți, și de vei potrivi cu nescari izvoade tălmăcite de alți dascăli de acum, și nu se va potrivi să nu te pripești a huli, pentru că noi am urmat izvodul părintelui Damaschin, episcopul Râmnicului. Din cuvânt în cuvânt, nimica schimbând, sau spre alte tălmăcitură alunecându-ne, slujindu-ne din cuvintele sfinției sale, ce scrie și mărturisește așa, la începutul *Tripeasnițului*, că: „Lăsând alte izvoade ale limbii latinești și slovonești, au urmat mai mult și au tălmăcit și au îndreptat drept pe cel grecesc *Penticostariu*, ca să nu se facă sminteală rânduielii grecești și zăticneală limbii românești, ca să poata da folos la cei ce nevoiesc să facă roadă după învățătură, ca niște înțelepți mulțumitori⁷⁷.” În *Mărturisirea* lui Lavrentie, aflăm modul de lucru al lui Damaschin și explicația de ce a tradus din grecește și nu din alte limbi, adică „pentru ca să nu se facă sminteală rânduielii grecești și zăticneală limbii românești”.

7. *Ceaslovul* apărut la Râmnic în 1745, prin cheltuiala episcopului Climent, a fost tălmăcit de același neobosit dascăl Damaschin. Acesta a fost semnalat de P.P. Aron în *Păstoriceasca poslanie*, Blaj, 1700, p. 44. Grigorie, episcop de Argeș, în prefața *Loghicei* (1826), îl numește *Orologhion* și spune că a fost tălmăcit de Damaschin, episcopul de Râmnic⁷⁸.

8. O altă traducere care nu a văzut lumina tiparului este *Tâlcuirea celor patru Evanghelii a Sfântului Teofilact, arhiepiscopul Bulgariei*, tradusă de Damaschin în românește, dar care a rămas în manuscris. Manuscrisul a fost însă folosit de Lavrentie Hurezeanul pentru a extrage din el numai pasajele evanghelice pe care le-a cuprins în ediția *Evangheliarului*, publicată în 1746 la Râmnic. Același Lavrentie afirmă paternitatea manuscrisului: „Am urmat tălmăciturii izvodului Părintelui Damaschin Episcopul, Dascălul cel mare, alcătuit după tâlcuiala lui Teofilact și până n-am citit și tâlcul, n-am așezat fieștecare cuvinte⁷⁹.” La rândul său, și episcopul Climent spune că folosește tălmăcirea lui Damaschin Dascălul⁸⁰. Deși din această lucrare s-a tipărit numai *Evanghelia*, „Tâlcuirea” vlădicăi Damaschin s-a bucurat de o foarte largă răspândire în tot secolul al XVIII-lea, circulând în numeroase copii manuscrise, ca una din lecturile bisericesti cele mai îndrăgite. Biblioteca Academiei Române are nu mai puțin de șapte copii de pe această lucrare. Se pare că episcopul Chesarie se gândea a o tipări în 1779⁸¹.

9. Învățătura bisericască, Râmnic, 1746. Cartea este precedată de o scrisoare a Episcopului Climent, începând pe verso titlului, care este însă reproducea prefeței Episcopului Damaschin din Învățătura sa,

tipărită la Râmnic în 1724⁸².

10. *Molitvenic*, Râmnic, 1747. Stema este cea din Octoihul de la Râmnic, din 1742. S-a tipărit prin diorthosirea lui Lavrentie Ieromonahul de la Sfânta Mănăstire Hurezi, care afirmă că această carte a folosit „tălmăciturile părintelui Damaschin Episcopul și Dascălul”⁸³.

11. *Acatistul* publicat la Râmnic prin 1746 era de fapt o carte de pravilă, cuprinzând, pe lângă slujba *Acatistului Bunei Vestiri*, și *Paraclisul Maicii Domnului*, *Canonul de umilință*, *Acatistul Sfântului Nicolae*, *Canonul de rugăciune către îngerul păzitor*, motivele celor ce merg spre somn, rugăciunile dimineții, diverse alte rugăciuni – între care una către Domnul Saraot, tradusă din grecește de stolnicul Constantin Cantacuzino – și sinaxarul. Dar traducerea cuprinsului cărții îi aparținea episcopului Damaschin, după cum mărturisește în postfața diortositorul Lavrentie⁸⁴.

12. Nici *Tâlcuirea la Apocalips* a arhiepiscopului Andrei al Cezarei Capadociei, tradusă în 1704, pe care am amintit-o, nu s-a tipărit, Vlădica a folosit pentru aceasta o tipăritură ucraineană din 1625, cu textul tradus din greacă de învățatul și dascălul kievean Lavrentie Zizania (+după 1627). Manuscrisul românesc păstrat la Biblioteca Academiei Române are 166 foi și este una din rarele lucrări semnate: „Iar de mine smeritul Damaschin Kir episcopul Buzăului s-au scos pre rumânie”⁸⁵. Numeroasele copii manuscrise după *Tâlcuire*, păstrate la Biblioteca Academiei, dovedesc interesul de care s-a bucurat textul în acele vremi „ale oștirilor”, când războaiele și sfâșierile din Biserică păreau să apropie sfârșitul lumii.

13-14. Alte texte mai mici s-au rătăcit ori au rămas nepublicate și necunoscute: așa sunt cele două „tratatate”, în fapt un cuvânt al Sfântului Efrem Sirul la Schimbarea la Față și o omilie a Sfântului Ioan Gură de Aur, pe care le-a adăugat la textul *Tâlcuirii la Apocalips* și care s-au păstrat, de asemenea, doar în manuscris.

15. *Octoih*, Râmnic, 1750, tipărit de episcopul Grigorie Socoteanu (8 mai 1749 - 21 mai 1764). În „Predoslovie”, Grigorie, „Smeritul Episcop al Râmnicului”, se adresa Voievodului Grigorie Ghica al Țării Românești: „Iată, aduc înălțimei tale, ca unui Domn și stăpân, această însuflețită grădină plină de flori dumnezeiești și roduri, care să chieamă *Paraclitichi* și *Octoihos*, de care carte până acum era Biserica norodului românesc lipsită în limba rumânească...”⁸⁶. Și această carte s-a alcătuit pe temeiul Octoihului său din Râmnic 1811, scriind: „fost-au tălmăcită această carte mai întâi după slovenie... de Chir Damaschin Episcopul..., iar tipărirea întâi a cărții aceștia așa pe deplin s-au săvârșit... de chir Grigorie, Episcopul

Râmnicului, la anul 7258 (=1750), după care izvod s-au tipărit și al doilea în tipografia Sfintei Mitropolii în București, la anul 7282 (=1774)”⁸⁷.

16. *Mineiul pe Noiembrie*, tradus de Episcopul Chesarie, Râmnic, 1778. În Prefață, Chesarie scrie: „Iar tălmăcirea s-au început în zilele lui Matei Voievod Basarab Brâncoveanu, prin osârdiia lui Kyr Damaschin Episcopul de Râmnic”⁸⁸. De fapt, toate *Mineele* tipărite la Râmnic în 1779-1780 de episcopii Chesarie și Filaret au folosit izvodul celor tălmăcite de Damaschin⁸⁹.

17. *Catehismul* „de pravoslovie neîdoielnică”⁹⁰, a cărui traducere o destinase în primul rând românilor transilvăneni, s-a tipărit la București abia în anul 1897 de către episcopul Gherasim Timuș al Argeșului, după o copie făcută la 1767 de Lavrentie Ieromonahul după însuși autograful lui Damaschin Episcopul⁹¹.

Bogatul șir de cărți lăsate în manuscris de episcopul Damaschin au apărut apoi în numeroase ediții, încât cercetătorul Barbu Teodorescu afirma, pe bună dreptate, că „tipografia Râmnicului nu a făcut altceva între 1724 și 1830 decât să le tipărească și să le răspândească în toată țara”⁹². Toate acestea arată o minte luminată, adânc înrădăcinată în Duhul Sfinților Părinți, precum și calități native dublate de o muncă supraomenească, cu deplina conștiință a necesității ei. În primul rând, ele au o valoare științifică, deoarece reproduc cu fidelitate originalul grecesc, adică traduc adevărata învățătură de credință. Numai intuiția duhovnicească, discernământul și libertatea interioară l-au putut ajuta să evite capcanele erudiției în abordarea unor texte adânci și formulate într-o limbă de mare bogăție și plasticitate, cum este cea grecească.

Înaldoilearând, importanța traducerilor episcopului Damaschin depășește domeniul bisericesc. Într-o epocă de puternică influență grecească, încurajată și plătită de Domnitorul Constantin Brâncoveanu, Dascălul Damaschin se așează în postul de „dascăl” adevărat de românie. La vremea respectivă, lipsa cărților de cult în limba română se resimțea acut. Prin traducerea cărților bisericesti în limba română, în acea limbă armonioasă, simplă, o limbă îngrijită și totodată accesibilă păturilor largi ale populației din toate provinciile românești, Damaschin Dascălul și-a adus o mare contribuție la naționalizarea serviciului religios⁹³. Cărțile lui se integrează în cadrul mai general al culturii românești, contribuind la unificarea și dezvoltarea limbii literare. Acest fapt explică răspândirea lor și constituie, fără îndoială, unul dintre motivele pentru care, la sfârșitul secolului al XVIII-lea, Samuil Micu elogia activitatea fostului episcop de Râmnic⁹⁴, numindu-l „traducătorul cărților noastre de ritual”. Numai adevărata inspirație i-a putut dăruia „graiul

luminat”, atât de firesc și de fluent, încât adesea pare mai curând ieșit din spontaneitatea trăirii, decât din prelucrarea cărturărească a unui text dat. Puterea care l-a susținut în această extraordinară lucrare se dovedește a fi mai presus de orice limită a cărturării omeștești⁹⁵. Din această forță a trăirii interioare, a rezultat un stil limpede curgător și armonios. Sub condeiul lui Damaschin Dascălul „graiul muntean de nord a fost valorificat din plin în direcția literaturizării, a stingerii asperităților dialectale ale idiomului național⁹⁶.

În al treilea rând, cărțile Dascălului Damaschin, prin larga lor răspândire în toată țara, au contribuit la ridicarea conștiinței naționale a poporului român, la sporirea credinței lor că sunt de același neam și vorbesc aceeași limbă. După gândul și după dorința lui Damaschin, cărțile tipărite la Râmnic au pătruns pretutindeni: în Transilvania, în Banat, în Moldova. Nicolae Iorga a găsit, în 1905, nu mai puțin de 308 cărți râmnicene în Ardeal. Din păcate, unele au fost distruse, prin ordine imperiale, venite de la Viena. Dar numele lui Damaschin Dascălul și opera lui vor străbate veacurile,

pentru că acest episcop al Râmnicului a fost un apărător dârz al drepturilor Bisericii sale și rămâne în conștiința posterității ca unul din făuritorii limbii literare românești.

DAMASCHIN DASCĂLUL, BISHOP OF RÂMNIC (+ DECEMBER 5, 1725), CONTRIVER OF THE ROMANIAN LITERARY LANGUAGE

Abstract: This article presents information about Damaschin Dascălul, Bishop of Râmnic between 1708-1725. He translated into Romanian the cult books of the Orthodox Church and printed in Râmnic a number of 17 church books, during the Austrian rule in Oltenia (1718-1739). By translating the cult books into Romanian, Damaschin Dascălul contributed to the unification and development of the literary language. His books, through their wide spread throughout the country, contributed to raising the national consciousness of the Romanian people.

Keywords: Damaschin Dascălul, bishop, Râmnic, cult books, translator.

NOTE

[1] Prof. I.D. Lăudat, *Contribuția tipografiei din Râmnicu Vâlcea la promovarea cărții în veacul al XVIII-lea*, în „Mitropolia Olteniei”, XXVIII (1976), Nr. 5-6, p. 361.

[2] Doru Căpătaru, *Damaschin Episcopul, dascălul și diplomatul Râmnicului*, în „Mitropolia Olteniei”; LIX (2007), Nr. 5-8, p. 139.

[3] Athanasie Mironescu, *Sfânta Episcopie a Râmnicului Noul Severin în trecut și acum*, Tipografia „Gutenberg”, București, 1906, p. 95.

[4] Dr. Florin Epure, *Damaschin – un cărturar pe scaunul episcopal de la Râmnic*, în „Clipa”, Magazinul actualității culturale românești, An VII, Nr. 47, septembrie 2015, p. 21.

[5] Pr. Nicolae Șerbănescu, *Episcopii Râmnicului*, în „Mitropolia Olteniei”, XVI (1964), Nr. 3-4, p. 190.

[6] Ion Bianu și Nerva Hodoș, *Bibliografia Românească Veche*, vol. I, București, 1903, pp.258-261.

[7] Barbu Teodorescu, *Episcopul Damaschin și contribuția sa la crearea limbii literare române*, în „Mitropolia Olteniei”, XII (1960), Nr. 9-12, p. 629.

[8] Alexandru Lăpedatu, *Damaschin Episcopul și Dascălul, traducătorul cărților noastre de ritual*, în „Convorbiri literare”, București, XL, 1906, Nr. 6-8, p. 563.

[9] Ghenadie Enăceanu, *Evangheliile. Studii istorico-literare*, București, 1895, p.106, nota 6.

[10] Dorin Teodorescu, *Cartea veche românească de Râmnic, 1701-1830*, Slatina, 2005, p. 28 (nota).

[11] Doru Căpătaru, *op. cit.*, p.140.

[12] Ioana Iancovescu, *Viața și lucrarea fericitului Damaschin Dascălul, Episcopul Râmnicului (+5 decembrie 1725)*. Partea I, în „Martyria”, Revistă de teologie și spiritualitate ortodoxă editată de Arhiepiscopia Râmnicului, An III, Nr. 1, ianuarie-martie 2018, p. 22, nota 11.

[13] Mihail Regleanu, *Contribuții la cunoașterea episcopului de Râmnic, Damaschin*, în „Hrisovul”, I, București, 1941, p.443.

[14] Nicolae Dobrescu, *Istoria Bisericii române din Oltenia în timpul ocupațiunii austriece (1716-1739)*, București, 1906, anexa 48, p. 166.

[15] Mihail Regleanu, *op. cit.* p. 443.

[16] Corneliu Tamaș, Ion Soare, Carmen Manea-Andreescu, *Comori arhivistice vâlcene. Catalogul documentelor de la Arhivele Statului din Râmnicu Vâlcea (1467-1800)*, București, 1985, vol. II, doc. Nr. 187, p.54; PS Gherasim Cristea, *Istoricul mănăstirii Govora, Râmnicu Vâlcea*, 1995, p. 47.

[17] Nicolae Dobrescu, *op. cit.*, p.90 și anexa 125.

[18] Nicolae Iorga, *Istoria Bisericii Românești și a vieții religioase a românilor*, Ediția a II-a revăzută și adăugită, București, 1932, vol. II, p. 100 și nota 1 la p. 101.

[19] Arhim. Ghenadie Enăceanu, *Condica sfântă a Mitropoliei Ungro-Vlahiei*, București, 1886, p. 92.

[20] Damian P. Bogdan, *Cărți rusești în Țara Românească sub Constantin Brâncoveanu*, în „Biserica Ortodoxă Română, LXXIV (1956), nr. 6-7, p. 554.

[21] *Ibidem*. Textul după Ilie Corfus, Însemnări de demult [de pe manuscrise și cărți din fondul Bibliotecii Academiei Române], București, 1975, p. 178. Pe același exemplar se mai află o însemnare: „+ Vasile copilul ot mitropolie au învățat la gramatică la dascălul Damaschin (...)”. Damian P. Bogdan, *loc.cit.*

[22] *Ibidem*, p. 556.

[23] Alexandru Lăpedatu, *op.cit.*, pp. 563-564.

[24] I. Bianu și Nerva Hodoș, *Bibliografia Românească Veche (1508-1830)*, Tomul I (1508-1716), Edițiunea Academiei Române, București, 1903, p. 286.

[25] Preot prof. dr. Mircea Păcurariu, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, Editura Institutului Biblic și de misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1981, vol. II, p. 175.

[26] Barbu Teodorescu, *op. cit.*, pp. 629-630.

[27] Ghenadie Enăceanu, *Condica sfântă*, pp. 91, 92 și nota 147.

[28] Emil Vărtosu, *Glossă despre terminologia tipografică la 1703*, în „Hrisovul”, I, București, 1941, p. 451.

[29] Pr. Gabriel Cocora, *Tipografia și tipăriturile de la Episcopia Buzăului*, în „Biserica Ortodoxă Română, LXXVIII (1960), nr. 3-4, p. 331.

[30] Mihail Regleanu, *op. cit.*, p. 445.

[31] BRV, IV, p. 29.

[32] *Ibidem*, p. 30.

- [33] *Ibidem*, vol. I, p. 540.
- [34] Emil Vărtosu, *op. cit.*, p. 452.
- [35] Pr. Gabriel Cocora, *250 de ani de la păstorirea episcopului Damaschin la Buzău (3 octombrie 1703-16 aprilie 1708)*, în „Glasul Bisericii”, XVII (1958), nr. 9 (septembrie), p. 871.
- [36] BRV, vol. I, p. 454 și respectiv pp. 258-262.
- [37] N. Iorga, *Istoria literaturii românești*, vol. II (de la 1688 la 1780), Ediția a II-a revăzută și larg întregită, București, 1928, p. 84.
- [38] Pr. Nicolae Șerbănescu, *Episcopii Râmnicului*, p. 190.
- [39] Alexandru Lăpădatu, *op. cit.*, p. 564, nota 1.
- [40] Pr. Gabriel Cocora, *250 de ani de la păstorirea episcopului Damaschin la Buzău (3 octombrie 1703-16 aprilie 1708)*, p. 869; Athanasie Mironescu, *Sfânta Episcopie a Râmnicului Noul Severin în trecut și acum*, p. 96.
- [41] Cf. Athanasie Mironescu, *Sfânta Episcopie a Râmnicului Noul Severin în trecut și acum*, pp. 97-104.
- [42] Corina Popa et alii, *Repertoriul picturilor murale brâncovenesti. I. Județul Vâlcea*, București, 2008, vol. I, p. 418 și vol. II, il. 29, p. 273.
- [43] Constantin Bălan, *Inscripții medievale și din epoca modernă a României. Județul istoric Vâlcea (secolul XIV-1848)*, Editura Academiei Române, București, 2005, doc. nr. 933, p. 619.
- [44] N. Iorga, *Istoria Bisericii românești și a vieții religioase a românilor*, vol. II, p. 101.
- [45] Barbu Teodorescu, *op. cit.*, p. 636.
- [46] Doru Căpătaru, *op. cit.*, p. 146.
- [47] Ioana Iancovescu, *op. cit.*, p. 31.
- [48] Ioan Bianu, Dan Simionescu, *Bibliografia românească veche (1508-1830)*, Tom IV, Adăogiri și îndreptări, Edițiunea Academiei Române, București, 1994, nr. 58, p. 47.
- [49] Alexandru Lăpădatu, *op. cit.*, p. 575; i se atribuie lui Damaschin ediția râmniceană din 1745 (BRV II, pp. 84-85).
- [50] N. Iorga, *Istoria Bisericii românești. ...*, vol. II, p. 107.
- [51] Aurelian Sacerdoțeanu, *Tipografia Episcopiei Râmnicului (1705-1825)*, în „Mitropolia Olteniei”, XII (1960), nr. 5-6, p. 317.
- [52] Alexandru Lăpădatu, *op. cit.*, p. 568.
- [53] Athanasie Mironescu, *op. cit.*, p. 123, nota 5.
- [54] Ioan Bianu, Nerva Hodoș, *Bibliografia românească veche (1508-1530)*, Tomul II (1716-1808), Edițiunea Academiei Române, București, 1910, Nr. 185, p. 22.
- [55] *Ibidem*, p. 23.
- [56] BRV, II, 23 (nr. 186); IV, 225 (nr. 186). Cf. Aurelian Sacerdoțeanu, *op. cit.*, p. 317; Barbu Teodorescu, *Episcopul Damaschin. ...*, p. 636.
- [57] Nicolae Iorga, *Studii și documente*, vol. XIII, București, 1906, p. 34.
- [58] BRV, IV, p. 50.
- [59] Barbu Teodorescu, *op. cit.*, p. 637.
- [60] Șerban Papacostea, *Oltenia sub stăpânirea austriacă (1718-1739)*, Ediție îngrijită de Gheorghe Lazăr, Editura Enciclopedică, București, 1998, nota 2, p. 291.
- [61] Ioana Iancovescu, *Viața și lucrarea fericitului Damaschin Dascălul. ...*, p. 30; Nicolae Dobrescu, *Istoria Bisericii române din Oltenia. ...*, pp. 164-165 (originalul latin).
- [62] Ioana Iancovescu, *op. cit.*, p. 31.
- [63] Nicolae Dobrescu, *op. cit.*, p. 59 și anexa 46, pp. 163-164 (originalul german).
- [64] Barbu Teodorescu, *op. cit.*, p. 633.
- [65] Nicolae Dobrescu, *op. cit.*, p. 60 și nota 2.
- [66] Preot prof. Dr. Mircea Păcurariu, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, vol. II, p. 339.
- [67] BRV, II, p. 101.
- [68] *Ibidem*.
- [69] *Ibidem*, pp. 42-44, Nr. 204.
- [70] Mihail Regleanu, *Contribuții la cunoașterea episcopului de Râmnic*, Damaschin, pp. 447-448.
- [71] BRV, vol. II, p. 49.
- [72] BRV, vol. II, pp. 52-53, Nr. 215.
- [73] Barbu Teodorescu, *Circulația vechii cărți bisericești. Contribuție la un catalog cumulativ*, în „Biserica Ortodoxă Română”, LXXIX (1961), nr. 1-2, p. 174.
- [74] Gabriel Țepelea, *Mineele de la Râmnic. Contribuția lor la dezvoltarea limbii românești literare și la biruința ei definitivă ca limbă de cult*, în „Biserica Ortodoxă Română”, LXXXIV (1966), nr. 3-4, p. 386.
- [75] BRV, vol. II, pp. 80-81, Nr. 237.
- [76] *Ibidem*, p. 74.
- [77] *Ibidem*, p. 75.
- [78] *Ibidem*, pp. 84-85, Nr. 240.
- [79] *Ibidem*, p. 53.
- [80] Aurelian Sacerdoțeanu, *Tipografia Episcopiei Râmnicului (1705-1825)*, p. 299.
- [81] Barbu Teodorescu, *Episcopul Damaschin și contribuția sa la crearea limbii literare române*, p. 641.
- [82] BRV, vol. II, pp. 92-93, Nr. 247.
- [83] *Ibidem*, p. 101, Nr. 259.
- [84] BRV, vol. IV, p. 57.
- [85] Alexandru Lăpădatu, *Damaschin episcopul și dascălul, traducătorul cărților noastre de ritual*, p. 572, nota 1.
- [86] BRV, vol. II, p. 116, Nr. 277.
- [87] Alexandru Lăpădatu, *op. cit.*, pp. 575-576.
- [88] BRV, vol. II, p. 226, Nr. 415.
- [89] Athanasie Mironescu, *Sfânta Episcopie a Râmnicului Noul Severin în trecut și acum*, p. 125, nota 1.
- [90] N. Iorga, *Istoria Bisericii Românești și a vieții religioase a românilor*, vol. II, p. 107.
- [91] Alexandru Lăpădatu, *op. cit.*, p. 579.
- [92] Barbu Teodorescu, *Episcopul Damaschin și contribuția sa*, p. 641.
- [93] Al. Piru, *Istoria literaturii române de la origini până la 1830*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1977, p. 227.
- [94] *Istoria literaturii române*, vol. I, Ediția a II-a revăzută, Coordonator: Acad. Al. Rosetti, Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, 1970, p. 505.
- [95] Ioana Iancovescu, *Viața și lucrarea fericitului Damaschin Dascălul, Episcopul Râmnicului (+5 decembrie 1725)*, Partea a II-a, în „Martyria”, Revistă de teologie și spiritualitate ortodoxă editată de Arhiepiscopia Râmnicului, An. III, Nr. 2, aprilie – august 2018, p. 48.
- [96] Ion Rotaru, *Literatura română veche*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1981, p. 230.